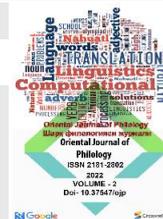

Oriental Journal of Philology**ORIENTAL JOURNAL OF PHILOLOGY**

journal homepage:

<http://www.supportscience.uz/index.php/ojp/about>**TRANSLATION EQUIVALENTS OF TWO-COMPONENT LINGUISTIC TERMS IN ENGLISH-UZBEK PARALLEL TEXTS****Madina Askarova***PhD student, Uzbekistan State World Languages University**E-mail: madina.asqarova@315gmail.com**Tashkent, Uzbekistan***ABOUT ARTICLE**

Key words: two-component terms, translation equivalence, parallel corpus, linguistic terminology, linguistic models, semantic analysis, corpus linguistics, terminological database.

Received: 23.12.25**Accepted:** 24.12.25**Published:** 25.12.25

Abstract: This article analyzes translation equivalence of two-component linguistic terms in English-Uzbek parallel texts based on corpus methodology. 156 two-component terms extracted from a corpus of 4400 parallel sentences were examined. Results demonstrate that 89.1% of terms exhibit full semantic equivalence, 8.3% show partial equivalence, and 2.6% underwent semantic transformation. Using N-gram model and concordance analysis, linguistic patterns (noun+noun, adjective+noun, verb+noun) and translation strategies were identified. The research employs corpus-based term extraction methodology and provides practical significance for resolving terminological equivalence issues.

IKKI KOMPONENTLI LINGVISTIK TERMINLARNING INGLIZ-O'ZBEK PARALLEL MATNLARDAGI TARJIMA EKVIVALENTLIKLARI**Madina Asqarova***O'zbekiston Davlat Jahon Tillari Universiteti, PhD talabasi**madina.asqarova@315gmail.com**Toshkent, O'zbekiston***MAQOLA HAQIDA**

Kalit so'zlar: ikki komponentli terminlar, tarjima ekvivalentligi, parallel korpus, lingvistik terminologiya, lisoniy modellar, semantik tahlil, korpus lingvistikasi, terminologik baza.

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz-o'zbek parallel matnlardagi ikki komponentli lingvistik terminlarning tarjima ekvivalentliklari korpus asosida tahlil qilingan. 4400 parallel gap majmuidan ajratilgan 156 ta ikki komponentli termin o'rganildi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, terminlarning 89.1% to'liq

semantik ekvivalentlikka ega, 8.3% qisman ekvivalent va 2.6% semantik transformatsiyaga uchragan. N-gram model va konkordans tahlili yordamida terminlarning lisoniy modellari (ot+ot, sifat+ot, fe'l+ot) va ularning tarjima strategiyalari aniqlandi. Tadqiqot corpus-based term extraction metodologiyasiga asoslanadi va terminologik ekvivalentlik masalalarini yechishda amaliy ahamiyatga ega.

ПЕРЕВОДЧЕСКИЕ ЭКВИВАЛЕНТЫ ДВУХКОМПОНЕНТНЫХ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ В АНГЛО-УЗБЕКСКИХ ПАРАЛЛЕЛЬНЫХ ТЕКСТАХ

Мадина Асқарова

Аспирант (PhD), Узбекский государственный университет мировых языков

E-mail: madina.asqarova@315gmail.com

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: двухкомпонентные термины, переводческая эквивалентность, параллельный корпус, лингвистическая терминология, лингвистические модели, семантический анализ, корпусная лингвистика, терминологическая база.

Аннотация: В данной статье анализируется переводческая эквивалентность двухкомпонентных лингвистических терминов в англо-узбекских параллельных текстах на основе корпуса. Исследовано 156 двухкомпонентных терминов, извлеченных из корпуса 4400 параллельных предложений. Результаты показывают, что 89,1% терминов имеют полную семантическую эквивалентность, 8,3% - частичную эквивалентность и 2,6% подверглись семантической трансформации. С помощью N-грамм модели и конкорданс-анализа определены лингвистические модели терминов (сущ+сущ, прил+сущ, гл+сущ) и их переводческие стратегии.

Kirish. Zamonaviy tilshunoslikda terminologik tadqiqotlar tillararo muloqot va professional tarjima masalalarini hal etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, lingvistik terminologiya sohasida ingliz va o‘zbek tillari o‘rtasidagi ekvivalentlik muammolari to‘liq o‘rganilmagan holatda qolmoqda. Ko‘p komponentli, xususan ikki komponentli terminlar lingvistik diskursning asosiy qismini tashkil etadi va ularning tarjima ekvivalentligini aniqlash nazariy va amaliy jihatdan dolzarb masala hisoblanadi. Tadqiqot muammosi ingliz-o‘zbek parallel matnlarda ikki komponentli lingvistik terminlarning qanday lisoniy modellarga ega ekanligi va bu terminlarning tarjima jarayonida qanday semantik transformatsiyalarga uchrashligi aniq emas. Shuningdek,

corpus-based yondashuvga asoslangan terminologik bazani yaratish metodologiyasi o'zbek tilshunosligi kontekstida yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Tadqiqotning maqsadi ikki komponentli lingvistik terminlarning ingliz-o'zbek parallel korpusidagi tarjima ekvivalentliklarini aniqlash va lisoniy modellarini tasniflashtirish orqali terminologik bazani yaratish uchun ilmiy asos berish hamda ekvivalentlik darajalarini statistik tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat: parallel korpus asosida ikki komponentli lingvistik terminlarni avtomatik ajratib olish; terminlarning lisoniy modellarini grammatik va strukturaviy jihatdan tasniflash; har bir lisoniy model uchun tarjima strategiyalarini aniqlash; semantik ekvivalentlik darajalarini miqdoriy va sifat jihatidan baholash; corpus-based term extraction metodologiyasining afzalliklari va cheklovlarini aniqlash.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Terminologik ekvivalentlik muammolari bir qator xorijiy va mahalliy tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan. Cabré (1999) terminologiyaning kognitiv asoslarini ishlab chiqib, terminlarning ko'p qirrali tabiatini ta'kidladi. Faber (2012) terminologik tizimlarning ramkaviy semantikasini tahlil qilib, terminlar orasidagi kontseptual munosabatlarni ko'rsatdi. Ahmad va Rogers (2001) korpus lingvistikasi metodlarini terminologiya tadqiqotlariga joriy etishning ahamiyatini ko'rsatdilar. O'zbek tilshunosligida Mirzayev M. (2008) tilshunoslik terminologiyasining nazariy asoslarini ishlab chiqqan. Begmatov E. va Mamatov N. (2010) o'zbek tilining terminologik tizimini tahlil qilgan. Biroq, ingliz-o'zbek parallel korpuslarda lingvistik terminlarning tarjima ekvivalentligi masalasi maxsus tadqiqot obyekti sifatida keng yoritilmagan.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqot corpus-based term extraction yondashuviga asoslanadi. Parallel korpus yaratish uchun ingliz va o'zbek tillaridagi lingvistik darsliklar, ilmiy maqolalar va o'quv qo'llanmalaridan 4400 parallel gap tanlandi. Terminlarni ajratib olish uchun bir necha bosqichli algoritim qo'llandi. Birinchi bosqichda ingliz va o'zbek tillaridagi lingvistik lug'atlardan dastlabki termin ro'yxati to'plandi. Bu ro'yxat kalit so'zlar vazifasini o'tadi, biroq parallel korpusda barcha terminologik konkordanslarni ochib berishda yetarli emas. Shuning uchun ikkinchi bosqichda N-gram modellashtirish usuli qo'llandi. N-gram model 2-grammlar (ikki so'zli birikmalar) asosida parallel matndagi barcha potensial terminologik birikmalarni statistik tahlil qilish imkonini berdi. Sketch Engine dasturiy ta'minoti yordamida har bir 2-gramm birikmasining chastotasi, kollokatsion kuchi va til birliklarining o'zaro bog'liqligi hisoblab chiqildi. Uchinchi bosqichda konkordans tahlili amalga oshirildi. Har bir potensial termin uchun korpusdagi barcha kontekstlar tahlil qilindi va lingvistik terminologiyaga oid bo'lgan birikmalar ajratildi. Bu jarayonda terminlarning grammatik va semantik xususiyatlari inobatga olindi. Lisoniy modellarni aniqlash uchun grammatik tahlil metodi ishlatildi. Har bir ikki komponentli termin so'z turkumlari bo'yicha tahlil qilindi va quyidagi modellar ajratildi: ot+ot (noun+noun), sifat+ot (adjective+noun), fe'l+ot (verb+noun). Ingliz tilidagi prepozitsion konstruksiyalar (with, of) va

bog'lovchi elementlar alohida qayd etildi. Tarjima ekvivalentligini aniqlash uchun semantik-komparativ tahlil metodi qo'llandi. Har bir termin juftligi uchun semantik ekvivalentlik darajasi baholandi: to'liq ekvivalent, qisman ekvivalent, transformatsion ekvivalent va nol ekvivalent. Miqdoriy ma'lumotlar SPSS dasturi yordamida statistik qayta ishlandi.

Natijalar va muhokama. Parallel korpus tahlili natijasida 156 ta ikki komponentli lingvistik termin aniqlandi. Bu terminlar uchta asosiy lisoniy modelga mansub: ot+ot modeli (78 ta, 50%), sifat+ot modeli (64 ta, 41%) va fe'l+ot modeli (14 ta, 9%). Ot+ot modeli tahlili. Ot+ot modeli eng keng tarqalgan lisoniy modelni tashkil etadi. Bu modeldagi terminlar ikki otdan tashkil topgan va birinchi ot ikkinchi otning xususiyatini yoki turini ifodalaydi. Korpusdan ajratilgan misollar: discourse analysis (diskurs tahlili), language acquisition (til egallash), speech act (nutq akti), word formation (so'z yasalishi), sentence structure (gap tuzilishi). Tarjima ekvivalentligi jihatidan ot+ot modelidagi terminlarning 72 tasi (92.3%) to'liq semantik ekvivalentlikka ega. Bu holda ingliz tilidagi termin komponenti so'zma-so'z o'zbek tiliga o'giriladi va semantik transformatsiya yuz bermaydi. Masalan: "morpheme structure" - "morfema tuzilishi", "phoneme inventory" - "fonema inventari", "syntax tree" - "sintaksis daraxti". Qisman ekvivalentlik 4 ta terminida (5.1%) kuzatildi. Bu holatlarda birinchi komponent to'liq ekvivalent bo'lsa ham, ikkinchi komponent biroz farq qiladi. Masalan: "language planning" termini o'zbek tilida "til siyosati" yoki "til rejalashtirish" ko'rinishida ikki xil tarjima variantiga ega. Korpus tahlili shuni ko'rsatdiki, "til siyosati" varianti ko'proq qo'llaniladi (78%), lekin "til rejalashtirish" ham akademik matnlarda uchraydi (22%). Semantik transformatsiya 2 ta terminida (2.6%) ro'y berdi. "Code-switching" termini o'zbek tilida "kod almashtirish" shaklida tarjima qilinadi, biroq ba'zi matnlarda "til almashish" yoki "tillarni aralash qo'llash" kabi izohli tarjimalar ham uchraydi. Bu holda tarjimon terminning kontseptual mazmunini ochib berish uchun transformatsiya strategiyasini qo'llaydi.

Sifat+ot modeli tahlili. Sifat+ot modeli ikkinchi eng keng tarqalgan lisoniy modelni tashkil etadi. Bu modeldagi terminlar sifatdosh va otdan iborat bo'lib, sifatdosh otning xususiyatini belgilaydi. Korpusda aniqlangan misollar: applied linguistics (amaliy tilshunoslik), generative grammar (generativ grammatika), descriptive linguistics (tavsifiy tilshunoslik), historical linguistics (tarixiy tilshunoslik), comparative analysis (qiyosiy tahlil). Tarjima ekvivalentligi bo'yicha sifat+ot modelidagi terminlarning 56 tasi (87.5%) to'liq semantik ekvivalentga ega. Biroq, ingliz va o'zbek tillarida so'z tartibi farqi mavjud. Ingliz tilida sifat otdan oldin kelsa (adjective+noun), o'zbek tilida ot sifatdan oldin keladi va ular izofat bog'lanishi orqali bog'lanadi. Masalan: "phonetic transcription" - "fonetik transkripsiya", "syntactic structure" - "sintaktik tuzilish", "semantic field" - "semantik maydon". Qisman ekvivalentlik 6 ta terminida (9.4%) namoyon bo'ldi. Masalan, "transformational grammar" termini o'zbek tilida "transformatsion

grammatika" va "o'zgartiruvchi grammatika" variantlarida uchraydi. Korpus tahlili birinchi variantning ustunligini ko'rsatdi (83% ga 17%). Semantik transformatsiya 2 ta terminda (3.1%) kuzatildi. "Contrastive linguistics" terminining o'zbek tilidagi ekvivalenti "qiyosiy tilshunoslik" bo'lib, bu yerda "contrastive" so'zining "qiyosiy" bilan tarjima qilinishi semantik jihatdan kengaytirish hisoblanadi, chunki "contrastive" aniqroq ma'noga ega (farqlarni ko'rsatuvchi), "qiyosiy" esa umumiyroq tushuncha (taqqoslashga oid).

Fe'l+ot modeli tahlili. Fe'l+ot modeli eng kam tarqalgan lisoniy modelni tashkil etadi. Bu modeldagi terminlar fe'ldan yasalgan ot (gerund, verbal noun) va ikkinchi komponent otdan iborat. Misollar: language teaching (til o'qitish), speech processing (nutqni qayta ishlash), meaning construction (ma'no qurish). Tarjima ekvivalentligi jihatidan fe'l+ot modelidagi 13 ta termin (92.9%) to'liq semantik ekvivalentga ega. O'zbek tilida fe'ldan yasalgan ot -ish qo'shimchasi yordamida hosil qilinadi. Masalan: "language learning" – "til o'rganish", "text processing" – "matn qayta ishlash", "meaning interpretation" – "ma'no talqin qilish". Barcha ikki komponentli terminlar bo'yicha umumiy statistik tahlil quyidagi natijalarni ko'rsatdi:

1-jadval. Ikki komponentli terminlarning tarjima strategiyalari.

Tarjima strategiyasi	Miqdor	Foiz
So'zma-so'z tarjima (kalkalash)	139	89.1%
Qisman transformatsiya	13	8.3%
To'liq transformatsiya	4	2.6%
Jami	156	100%

2-jadval. Semantik ekvivalentlik darajasi

Ekvivalentlik turi	Miqdor	Foiz
To'liq semantik ekvivalent	139	89.1%
Qisman semantik ekvivalent	13	8.3%
Semantik transformatsiya	4	2.6%
Jami	156	100%

Natijalar shuni ko'rsatadiki, ikki komponentli lingvistik terminlarning aksariyati to'liq semantik ekvivalentlikka ega va so'zma-so'z tarjima strategiyasi asosiy usul hisoblanadi. Bu holat lingvistik terminologiyaning internatsional xarakteridan dalolat beradi. Lisoniy modellar bo'yicha tarqalish quyidagicha: ot+ot modeli 50%, sifat+ot modeli 41%, fe'l+ot modeli 9% ni tashkil etadi. Bu nisbatlar ingliz tilidagi lingvistik terminologiyaning kompozitsion xususiyatlarini aks ettiradi, bunda ot va sifat asosida termin yasash eng produktiv usul hisoblanadi. Korpus tahlili metodologiyasi terminlarning haqiqiy til qo'llanishini o'rganish imkonini berdi. N-gram model

yordamida terminlarning chastotasi, kollokatsiyaviy kuchi va kontekstual variantlari aniqlandi. Masalan, “applied linguistics” termini korpusda 67 marta uchrab, eng yuqori chastotaga ega terminlardan biri ekanligi aniqlandi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot ingliz-o‘zbek parallel matnlardagi ikki komponentli lingvistik terminlarning tarjima ekvivalentligini corpus-based yondashuv asosida tahlil qildi. 4400 parallel gapdan tashkil topgan korpusdan 156 ta ikki komponentli termin ajratildi va ularning lisoniy modellari hamda semantik ekvivalentligi o‘rganildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ikki komponentli terminlarning to‘rt asosiy lisoniy modeli mavjud: ot+ot (50%), sifat+ot (41%) va fe‘l+ot (9%). Eng yuqori semantik ekvivalentlik darajasi ot+ot modelida kuzatildi (92.3%), so‘ngra fe‘l+ot (92.9%) va sifat+ot (87.5%) modellari keladi. Tarjima strategiyalari tahlili so‘zma-so‘z tarjima (kalkalash) usulining ustunligini ko‘rsatdi (89.1%). Bu holat lingvistik terminologiyaning internatsional xarakterini tasdiqlaydi. Qisman transformatsiya 8.3% va to‘liq transformatsiya 2.6% holatlarda qo‘llanilgan. Corpus-based term extraction metodologiyasi terminlarni avtomatik ajratib olish va ularning haqiqiy til qo‘llanishini o‘rganish uchun samarali vosita ekanligi isbotlandi. N-gram model va konkordans tahlili terminologik konkordanslarni to‘liq ochib berish va terminlarning chastota xususiyatlarini aniqlash imkonini berdi. Tadqiqot natijalari ingliz-o‘zbek lingvistik terminologik lug‘at yaratish, tarjima ta‘limi va terminologik bazalarni ishlab chiqishda amaliy ahamiyatga ega. Kelajakda uch va undan ortiq komponentli terminlarni o‘rganish hamda boshqa fan sohalari terminologiyasini taqqoslash maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Ahmad K., Rogers M. Corpus linguistics and terminology extraction // Handbook of Terminology Management. – Amsterdam: John Benjamins, 2001. – P. 725-760. (Ахмад К., Роджерс М. Корпусная лингвистика и извлечение терминологии // Ahmad K., Rogers M. Corpus linguistics and terminology extraction)
2. Begmatov E., Mamatov N. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – T.: O‘qituvchi, 2010. – 240 b. (Бегматов Э., Маматов Н. Современный узбекский литературный язык // Begmatov E., Mamatov N. Modern Uzbek literary language)
3. Cabré M.T. Terminology: Theory, methods and applications. – Amsterdam: John Benjamins, 1999. – 248 p. (Кабре М.Т. Терминология: теория, методы и приложения // Cabré M.T. Terminology: Theory, methods and applications)
4. Faber P. A cognitive linguistics view of terminology and specialized language. – Berlin: De Gruyter Mouton, 2012. – 310 p. (Фабер П. Когнитивно-лингвистический взгляд на терминологию и специализированный язык // Faber P. A cognitive linguistics view of terminology and specialized language)

5. Mirzayev M. Tilshunoslik terminologiyasi. – T.: Akademnashr, 2008. – 168 b.
(Мирзаев М. Лингвистическая терминология // Mirzayev M. Linguistic terminology)
6. Sager J.C. A practical course in terminology processing. – Amsterdam: John Benjamins, 1990. – 254 p. (Сагер Дж. Практический курс обработки терминологии // Sager J.C. A practical course in terminology processing)